

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Ulus İnşası: İdeolojik Temeller ve Hakkı Baha Pars'ın Söylemleri Üzerine Bir İnceleme

The Founding of the Republic of Turkey and Nation-Building: An Examination of Ideological Foundations and the Discourses of Hakkı Baha Pars

Muhammet KEMALOĞLU*

Öz

Bu makale, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında ideolojik dilin nasıl şekillendiğini ve ulus inşası projesini, dönemin önde gelen aydınlarından Hakkı Baha Pars'ın söylemleri üzerinden kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Pars'ın Türk kimliğinin felsefi ve ahlaki temellerine dair "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları" (Pars 1930) gibi eserleri, Cumhuriyet'in temel değerlerinin entelektüel inşasındaki rolünü ortaya koymaktadır. Makale, Cumhuriyet'in ideolojik temelleri olan Atatürk milliyetçiliği, devletçilik, halkçılık, inkılapçılık ve laiklik ilkelerini, bu ilkelerin topluma nasıl benimsetildiğini ve eğitim, dil ve tarih yazımı gibi araçlarla yeni bir milli kimliğin nasıl oluşturulduğunu ele almaktadır. Bu çalışmada, aydınların toplumsal dönüşümdeki merkezi rolü ve ideolojik söylemlerin yeni bir vatandaş ve toplum yaratma projesini nasıl yönlendirdiği dilbilimsel bir perspektiften kapsamlı bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Ulus İnşası, İdeolojik Dil, Hakkı Baha Pars, Atatürk İlkeleri, Eğitim, Türk Kimliği.

* muhammetkemaloglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7542-7517, TRT Kurumu Genel Müdürlüğü

Abstract

This article presents a comprehensive examination of the formation of ideological language and the nation-building project during the early years of the Turkish Republic, focusing on the discourses of Hakkı Baha Pars, a prominent intellectual of that era. Pars's works, such as "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları," illustrate his role in the intellectual construction of the Republic's core values. The article analyzes the foundational principles of the Republic's ideology-Atatürk's nationalism, statism, populism, reformism, and secularism-and explores how these principles were disseminated to society and how a new national identity was forged through tools like education, language, and historical narratives. This study reveals the central role played by intellectuals in the social transformation and comprehensively demonstrates, from a linguistic perspective, how ideological discourses guided the project of creating a new citizenry and society.

Keywords: Republic, Nation-Building, Ideological Language, Hakkı Baha Pars, Atatürk's Principles, Education, Turkish Identity.

Giriş

Cumhuriyetin ilk yılları, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, sosyal ve kültürel temellerinin atıldığı, yeni bir ulus-devlet inşa sürecinin yaşandığı kritik bir dönemdir. Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle devletin aslı unsuru olan Türklerde kimlik bunalımının ortaya çıkması eşzamanlıdır. Milli Mücadele Hareketi emperyalizme karşı bir direniş hareketi olmakla birlikte, manevî cephelerinin ağır bastığı bir kültürel kimlik savaşıdır. Bu süreçte, yeni rejimin ideolojisinin topluma benimsetilmesi ve milli kimliğin oluşturulması büyük önem taşımıştır. Dönemin aydınları ve düşünürleri, kaleme aldıkları eserler ve verdikleri konferanslarla bu ideolojik inşaya önemli katkılar sağlamışlardır. Hakkı Baha Pars (1879-1942), bu aydın kuşağının önde gelen isimlerinden biridir. Onun Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları (Pars 1930; 1935a; 1937a), Tedris ve Terbiye (Pars 1928; 1938a), Biyoloji ve Psikoloji Nokta-i Nazarından Demokrasi (Pars 1931a; 1932), Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor (Pars 1934; 1938b), Milli Tarihin Terbiyede Ehemmiyeti (Pars 1931b; 1937d) ve Devletçilik (Pars 1933; 1935b; 1937b; 1937c) başlıklı eserleri, Cumhuriyet ideolojisinin temel kavramlarını derinlemesine işleyerek dönemin ruhunu yansıtan ve aynı zamanda yönlendiren bir dil kullanmıştır.

Bu dönemde Cumhuriyet'in ideolojisi, Atatürk milliyetçiliği, devletçilik, halkçılık, inkılapçılık ve laiklik gibi temel ilkeler üzerine kurulmuştur. Bu ilkelerin yanı sıra, dönemin ideolojik söyleminde millet, vatan, bağımsızlık, çağdaşlık, ilerleme ve inkılap gibi kavramlar merkezi bir yer tutmuştur.

Bu süreçte, yeni rejimin ideolojisinin topluma benimsetilmesi ve milli kimliğin oluşturulması büyük önem taşımıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle devletin aslı unsuru olan Türklerde kimlik bunalımının ortaya çıkması eşzamanlıdır. Milli Mücadele Hareketi emperyalizme karşı bir direniş hareketi olmakla birlikte, manevî cephelerinin ağır bastığı bir kültürel kimlik savaşıdır. Atatürk, milleti oluşturan şartları inceleyen toplumun millet olabilmesi için hiç değilse bir kısmının bir araya gelmesini öne sürmüş fakat millet olma şartlarının hepsinin bir arada bulunmasının da çok gerekli olmadığını vurgulamıştır (İnan 1969: 372-373). Dönemin aydınları ve düşünürleri, kaleme aldıkları eserler ve verdikleri konferanslarla bu ideolojik inşaya önemli katkılar sağlamışlardır.

Yöntem ve Kapsam:

Bu çalışma, nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan eleştirel söylem analizi ve tarihsel metin çözümlemesi tekniklerini temel izlek olarak benimsemektedir. Çalışmanın odak noktası, Hakkı Baha Pars'ın 1928-1938 yılları arasında yoğunlaşan telif eserleri, konferans metinleri ve makaleleridir. Ancak bu metinler, yalnızca dilsel birer birim olarak değil, Erken Cumhuriyet döneminin “ulus-devlet inşası” ve “modernleşme” paradigmasını inşa eden entelektüel müdahale araçları olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın metodolojik kurgusu Pars'ın biyoloji, psikoloji ve pedagoji referanslı söylemleri analiz edilmiştir. Yazarın demokrasiyi “rüşt” ve “biyolojik olgunluk” üzerinden tanımlaması, bilginin (bilimin) yeni rejimin siyasal öznelere (vatandaşı)

terbiye etmek ve denetlemek için nasıl bir meşruiyet zemini sağladığını ortaya koymak amacıyla incelenmiştir.

Pars'ın söylemindeki “tarihi sıfırlama” ve yeni bir “Türk tipi” kurgusu, heterojen bir nüfustan homojen bir ulus yaratma sürecindeki “mühendislik” faaliyetinin dilsel yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Pars'ın bir asker, eğitimci ve bürokrat olarak çok yönlü kimliği, “organik aydın” tiplmesiyle örtüştürülmüştür. Çalışma, Pars'ın metinlerini sadece kişisel görüşler olarak değil, yeni devlet ideolojisinin sivil toplumda rıza (hegemonya) üretme stratejisinin bir parçası olarak konumlandırır.

Kapsam:

Pars'ın Irkların Psikolojisi, Devletçilik ve Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor gibi temel metinlerini merkeze alarak; eğitim, iktisat ve siyaset felsefesi arasındaki geçişkenliği takip eder. Analiz birimi olarak seçilen kavramlar (rüşt, iman, sây, hizmet, seciye) karşılaştırmalı bir perspektifle, metinlerarası bir düzlemde tartışmaya açılmıştır. Böylelikle makale, betimsel bir biyografi sunmanın ötesine geçerek, Erken Cumhuriyet dönemi entelektüel sahasının söylemsel haritasını çıkarmayı hedeflemektedir.

1. İdeolojik Yaklaşımlar ve Aydınların Rolü

Cumhuriyet'in temel ideolojisi, çağdaş uluslar seviyesine ulaşmak amacıyla Batılılaşmayı hedeflemiştir. Bu ideoloji, çeşitli ilkeler ve kavramlar etrafında şekillenmiştir. Bunların başında Atatürk milliyetçiliği gelir; bu ilke, ulusal birlik ve beraberliği vurgulayarak Türk milletinin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmasını hedeflemiştir (Akman 2011). Ekonomik alanda ise Devletçilik ilkesi benimsenmiştir, bu da devletin ekonomik kalkınmada öncü rol oynaması, sanayileşme ve altyapı yatırımlarına ağırlık verilmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal eşitlik ve halkın refahı öncelikli hedeflerden olup, bu durum Halkçılık ilkesiyle ifade edilmiştir. Toplumsal ve siyasi alanda köklü değişim ve yenilikler yapılması, İnkılapçılık ilkesinin bir gereğidir. Son olarak, din ve devlet işlerinin ayrılmasını ve akıl ile bilime dayalı bir toplum yapısını hedefleyen Laiklik ilkesi, Cumhuriyet'in temel ideolojik yaklaşımlarından biridir.

Bu metinler, millet, vatan, bağımsızlık, çağdaşlık ve ilerleme gibi kavramları merkeze alarak yeni bir söylem oluşturdu. Türk kimliği meselesinin yavaş yavaş aydınları meşgul etmeye başlaması daha ziyade Tanzimat Fermanı'nın ilânıyla başlar. Türk aydını Tanzimat'tan bu tarafa aşağı yukarı yüz yıl boyunca kimlik bunalımı meselesine yeni çözümler aramıştır. Ortaya konan alternatif kimlikler ise; Osmanlılık, Türkçülük, Anadoluculuk, İnkılapçılık, Çağdaşlık, Cumhuriyetçilik, Turancılık, Demokratlık, Batıcılık, İslâmcılık, Lâiklik ve buna benzer başlıklar altında aranmıştır. Meşruiyet dönemi aydınlarının ilk çalışmaları bu sebeple de “dilde Türkçülük” alanında kendini göstermiştir. Kültürel kimlik savaşında Türk insanının kimlik kargaşasına son veren şahsiyet ise, Meşrutiyet ve Mütareke dönemi aydınlarının da tesiriyle Mustafa Kemal Paşa olmuştur.

Mustafa Kemal bu görüşünü şöyle dile getirir: “Bahusus bizim milletimiz, milliyetinden tegafül (anlamamazlıktan gelme) edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki akvamı muhtelif hep millî akidelere sarılarak, milliyet mefkûresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile içlerinden, koğulunca anladık... Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak ilk önce biz kendi benliğimizi ve milliyetimize bu saygıyı, hissî, fikri ve fiili olarak, bütün davranış hareketlerimizle gösterelim” (Atatürk 1997: 147).

Ziya Gökalp gibi önde gelen ideologlar, bu yeni ulus tanımının kültürel temelini attılar. Bu süreçte aydınlar, toplumsal dönüşümün motor gücü olarak hareket etti. Kalem aldıkları eserler, verdikleri konferanslar ve katıldıkları tartışmalarla Cumhuriyet ideolojisinin entelektüel zeminini hazırladılar (Akman 2011; Akyol 2008; Bolat 2017; Civci 2013; Çelebi 2017; Duman 2015; Karaosmanoğlu 1996; Kartal 2019; Maarif Vekâleti 1931; Turan 2006; Türkdoğan 2021; Türkdoğan 2003).

Bu metinler, millet, vatan, bağımsızlık, çağdaşlık ve ilerleme gibi kavramları merkeze alarak yeni bir söylem oluşturdu. Ziya Gökalp gibi önde gelen ideologlar, bu yeni ulus tanımının kültürel temelini attılar. Hakkı Baha Pars gibi isimler de, “İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları” başlıklı konferansı Batı'nın oryantalist ve ırkçı bakış açısına karşı Türk milletinin asli ve köklü değerlerini vurgulayarak ulusal kimlik bilincini güçlendirmeyi hedefliyordu.

Türk kimliği meselesinin yavaş yavaş aydınları meşgul etmeye başlaması daha ziyade Tanzimat Fermanı'nın ilânıyla başlar. Türk aydını Tanzimat'tan bu tarafa aşağı yukarı yüz yıl boyunca kimlik bunalımı meselesine yeni çözümler aramıştır. Ortaya konan alternatif kimlikler ise; Osmanlılık, Türkçülük, Anadoluculuk, İnkılâpçılık, Çağdaşlık, Cumhuriyetçilik, Turancılık, Demokratlık, Batıcılık, İslâmcılık, Lâiklik ve buna benzer başlıklar altında aranmıştır. Meşrutiyet dönemi aydınlarının ilk çalışmaları bu sebeple de “dilde Türkçülük” alanında kendini göstermiştir.

Kültürel kimlik savaşında Türk insanının kimlik kargaşasına son veren şahsiyet ise, Meşrutiyet ve Mütareke dönemi aydınlarının da tesiriyle Mustafa Kemal Paşa olmuştur.

Hakkı Baha Pars, 1879 yılında Bursa'da doğmuş, hem Osmanlı'nın son dönemine hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına tanıklık etmiş önemli bir aydın ve askerdir. Kendisi, Cumhuriyet tarihimizin unutulmuş Kuva-yı Milliyecilerinden ve Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşlarından biridir. Özellikle öğrencilik ve ilk subaylık yıllarından itibaren Atatürk'le birlikte inkılapçı fikirleri benimsemiştir. Bursa Işıklar Askerî Lisesi'nde öğrenciyken Ömer Naci ile birlikte, istibdat yönetimine karşı yazılar yazmış ve bunları çoğaltarak şehrin duvarlarına asmıştır. Bu tutumu, onun genç yaşlardan itibaren devrimci ve hürriyetçi bir ruha sahip olduğunu gösterir. Askeri kariyerine devam ederken Selanik'te öğretmenlik yaptığı yıllarda, evinde “Vatan ve Hürriyet Cemiyeti”nin Selanik şubesini Mustafa Kemal ve Ömer Naci ile birlikte kurmuştur. Bu cemiyet, daha sonra İttihat ve Terakki Fırkası'na dönüşecek olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin de kurucuları arasındadır. Selanik'te ayrıca “Füyûzat” adlı bir dergi de çıkarmıştır. Yunan işgali başladığında Bursa'ya dönerek Kuva-yı Milliye reisliği yapmış ve halkı örgütleyerek direnişin öncülerinden olmuştur. Aynı

zamanda “Muhacirin Yardım Cemiyeti”nin de kurucularındandır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise Telif ve Tercüme Heyeti gibi önemli eğitim kurumlarında görev alarak bir asker, idareci ve eğitimci olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Hakkı Baha Pars, hayatı boyunca yazmaya, okumaya ve araştırmaya büyük önem veren, millet, memleket ve vatan sevgisiyle dolu bir aydın profili çizmiştir. Akademik eserler de kaleme alan Pars’ın yayınlanmış veya yayınlanmamış eserleri arasında “Safahat-ı Hayat”, “Tasarruf-u Mecburî Müessesesi-i Maliye ve İktisadiyesi”, “Usûl-i Tenkît”, “Telkin Nedir?”, “Mektep Kooperatifçiliği” ve “Kooperatif Programı” gibi çalışmalar bulunmaktadır. 1942 yılında vefat eden Hakkı Baha Pars, ardında Türk milletine birçok değerli eser bırakmıştır.

Hakkı Baha Pars’ın (1879-1942) çok yönlü entelektüel kimliğini, pedagojiden iktisada, edebiyattan psikolojiye kadar uzanan geniş çalışma alanlarını yansıtan tasnif edilmiş külliyatı aşağıdadır:

1. Telif Eserleri

1.1. Kitapları: Genç Şiirleri ve Gençlik Şiirleri, Musahaba-ı Edebiye, Safahât-ı Hayat, Tasarruf-ı Mecburî Müessesesi-i Maliye ve İktisadiyesi, Usûl-i Tenkît, Monolog-Ben Feylesof Oldum, Mekteplere Mahsus Kooperatifçi Defteri.

1.2. Gazete ve Dergi Yazıları: Bana Aid, Küçük Hikâye: Emel-i Mağsub, Küçük Hikâye: Vapurda, Küçük Hikâye: Her Gün, Geceler, İki Hatıra, Kadınlarla-1, Mesleğimiz, Felsefe-i Tarih-i Osmanî, Uyuşukluk, Teşkilât-ı İdariye, İstinare, Nevha-ı Niyaz, Kalp ve Zeka, Akın-Siper İlhamlarından (Şiir), Ömer Seyfeddin İçin (Aziz Ölülerimiz-Ömer Seyfeddin), Brusa’da Mesâil-i Ümrâniye, Su Mes’alesi, Tekaddüme-i Hürmetkârane, Çocuklarımız ve Aile Terbiyesi, İhsaiyet-İstatistik, Tehil ve Dügünlerimiz, Bursa Elektrik Tramvayı, Arnavutluk Meselesi, Mudanya İskeleyi, Mensucat-ı Osmaniye Anonim Şirketi, Mahpushaneler, Medrese ve Talebe-i Umum, Mukaddime, Din-i İslam ve Terakkiyat-ı Medeniye, Evkaf-ı İslamiye, Dört Senedenberi, Zenginler Para Vermiyor, İttihat ve Terakkinin Hüviyeti Hakkında Bir Mektup, Sait ve Talat Paşaları Mukayese Eden İkinci Mektup, Fikirlerde Heyecanlarda Hareketlerde İştirak, Zafer, Cumhuriyet Bayramı, İlham, Say-i Misak-ı Millisi’ne Dâir, Say-i Misak-ı Millisi-Tasarruf-ı Mecburî Müessesesi-i Maliye ve İktisadiyesi, İktisadî Düşüncelerimiz, Ruhیات’da İstılah Meselesi, İrtica-i Ahirinin Esbab-ı Ruhıyesi, Tasarruf ve Terbiyedeki Ehemmiyet, Unvanların Ömrü, Ülküsüz Yaşıyanlara, Dilde Gayr-i Meşrunun Rolü, Her Şeyden Evvel Seciye, Gençlerle Konuşma, Gençlerle İktisadi Bir Hasbihal, Kooperasyon İdealimiz, Şahsi ve İçtimaî Benlik, Din-i İslam ve Ruhbaniyet, Muallimler Müstahsil mi Müstehlik midirler?, Kooperatifçilik, Aile Geçimi ve Geçimsizliği, Tecavüz Silahına, Hizmet ve Ücret, Şahsiyet, Çavuş Mürebber, Demokraside Melodi ve Armoni, Yürümek İlerlemek Yükselmek, Türk Gencinin Antları: Türk Müşfik: Ben de Müşfik Olacağım, Meslekî Seciye, Muallim Mekteplerinde Yapılması Lazım Gelenler, Demokrasi Yaşayacaktır, Beraber Yaratan Kafa (Fert ve Grup Vetiresi), Medenî İnsanîyette Demokrasinin Lüzumu ve Zaruriyeti, Yeşil Oba Öğretmeni, 937 Mezunlarına, 938 Mezunlarına, Muhayyile, Mukaddeme, 940 Mezunlarına, Müspet ve Menfi Saikler, İdeal Tipler, Aynaya Bakarken, Ölümün Manası.

1.3. Kitap Tanıtımları ve Tenkitleri: Psikoloji, Bilinmiyen İnsan, Hissiyat Ruhiyatı, Felsefe Vokabüleri, Köy Öğretmeninin Anıları, Lügatçe-i Felsefe.

2. Çevirileri

2.1. Yayınlanmış Çevirileri: Gayrı Meş'urun Terbiyesi (Ruh Hıfzıssıhhasına Dair Bir Tetkik), Latin Memleketlerinde Kooperatifçilik, İtalyada İstihak Kooperasyonunun Menşe ve İnkişafı I-V, Kooperatifçi Programı, Mektep Kooperatifçiliği, Meş'ur Binefsihi Telkin Vasıtasıyla Nefse Hakimiyet, Nörasteni-Nasıl Tedavi Olunur? ve Ondan Nasıl Korunulur?, Okul ve Karakter: İtaat Pedagojisi ve Mektep İnzibatının Yeniden Tesisi, Okaliptüs, Çankaya'nın Tercümelere: Aşkın İlk Silahları (Hikâye)-I, Ruhî Terbiye ve Kue Müessesesi, Telkin Nedir?.

2.2. Yayınlanmamış Çevirileri: Dikkatin Ruhiyatı, Ruhi Veraset, Umumi Ruhiyat, Mizaç ve Mizaç Bozuklukları, Felsefi Tetkike Fizyolojik Medhal, Ruhi Tedavi (Psychotheraple), Psikoteray, Çocukların İstidadı Nasıl Teşhis Olunur?, Siyasî Ruhiyat.

3. Yayınlanmamış Telif Eserleri

Türkiye Cumhuriyetini Doğuran Sebepler ve Âmiller, Yeşil Oba Öğretmeni, Fransızca Zor Kelimeler Lûgatı.

4. Konferanslar, Oyunlar ve Söyleşiler

4.1. Konferansları: Tedris ve Terbiye, Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları, Biyoloji ve Psikoloji Nokta-i Nazarından Demokrasi, Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor, Milli Tarihin Terbiyede Ehemmiyeti, Vatandaşlar Arasında Sevişme, Devletçilik (Etadisme)-Devletçilik Nedir Niçin Devletçiyiz?.

4.2. Oyunları / Temsilleri: İki Sesin Hasbihali.

4.3. Söyleşileri: Durgunluğun Sebepleri

Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyılının ardından kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti, hem siyasi hem de toplumsal alanda köklü bir dönüşüm süreci başlattı. Cumhuriyet'in kuruluşu, sadece bir siyasi rejim değişikliği değil, aynı zamanda kapsamlı bir ulus ve kimlik inşası projesiydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısından, modern, laik ve homojen bir ulus devlete geçişi hedefleyen bu süreç, Cumhuriyet'in temel ilkeleri üzerine kuruldu. Bu zorlu enkazı kaldırmak ve modern bir ulus inşa etmek amacıyla dönemin aydınları ve devlet adamları yoğun bir ideolojik çaba içine girdi. Bu bağlamda, Hakkı Baha Pars gibi isimler de kaleme aldıkları eserler, verdikleri konferanslar ve ürettikleri fikirlerle yeni devletin kuruluşuna entelektüel katkılarda bulundu. Pars'ın 7 telif ve 12 çeviri kitabının yanı sıra, 79 makalesi, 9 yayınlanmamış çeviri ve 3 yayınlanmamış telif eseri bulunmaktaydı. Ayrıca "Dil İnkılabımız," "Terbiye" ve "Mizaçlar" gibi konularda 11'in üzerinde konuşma ve konferans veren Pars, bu eylemleriyle yeni rejimin ideolojik temellerinin oluşturulmasına önemli katkılar sağladı. Bu çok yönlü çalışmalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi rejim değişikliğinin

ötesinde, yeni bir vatandaş ve toplum yaratma projesinin ne denli kapsamlı olduğunu gösteriyordu.

2. Tarihi Sıfırlama ve Ulus İnşasının Bileşenleri

Bu dönemin belirgin özelliklerinden biri, geçmişle köklü bir kopuşu ifade eden “tarihi sıfırlama” projesiydi. Osmanlı’dan miras kalan düşünce ve dünya görüşü, özellikle de dinselliğe ilişkin unsurlar büyük ölçüde reddedildi. Aydınlanma ve Fransız Devrimi’nden alınan Batılı düşünceler, yoğun bir milliyetçi yaklaşımla harmanlanarak topluma tatbik edildi. Reformcuların asıl niyeti, bütün farklılıkları benimsenen resmi “Türk” potası altında eriterek Osmanlı’nın çok-kültürlü mirasını ortadan kaldırmak ve Osmanlı Müslümanlarını homojen bir ulusa dönüştürmekti. Bu süreçte ortak kültürün bir kaynağı olarak İslam’ın yeri sınırlanmış, yerine çoğunlukla İslam dışı bir geçmiş yerleştirilmiştir. Bu eğilim, laiklik ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bu durum, devletin gözetim ve denetiminde bir tarih yazıcılığı dönemini başlattı (Ersanlı 1992: 75). “Türk Tarih Tezi” adı altında toplanan bu proje, resmi tarihçiliğin en belirgin örneklerinden biri olarak kabul edilir (Pamuk 2006: 120).

Ulus inşası, bir devletin ulusal kimliğinin oluşturulması sürecini ifade eder. Siyaset bilimci Harris Mylonas’a göre, modern çağlarda devletlerin meşru otoritesi çoğunluğun iradesine bağlıdır ve ulus-inşası da bu çoğunluğun oluşturulması sürecine karşılık gelir. Cumhuriyetin ideolojik temelleri olan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik, ulusal kimlik ve değerlerin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur (Mylonas 2010: 45; Hobsbawm 1990: 20; Chatterjee 1986: 55; Karpat 1994: 100). Cumhuriyetin ilk yıllarında, ulus-inşası süreci, eğitim sistemi, dil, tarih yazımı, sanat ve mimari gibi çeşitli alanlarda yapılan çalışmalarla desteklenmiştir. Bu çabalarla hedeflenen, farklı etnik ve kültürel kökenlerden gelen insanları tek bir ulus çatısı altında toplayarak birlik ve beraberliği sağlamak, ortak değerler oluşturmak ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmektir (Heper 2006: 60; Parla 1992: 85; Ercan 2010: 140; Kadioğlu 2008: 90; Mert 2004: 110; Polat 2007: 130; Yılmaz 2005: 150; Tekeli ve İlkin 1993: 220).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, ulus-inşası süreci, eğitim sistemi, dil, tarih yazımı, sanat ve mimari gibi çeşitli alanlarda yapılan çalışmalarla desteklenmiştir. Türk milletin varoluşundan beri ruhunda var olan ideal birliği, Anadolu halkını birbirine yaklaştırarak kader birliği hissiyatını ortaya çıkarmıştır. Türk milletinin tarih boyunca güçlü devletler kurabilmesi kabiliyetinin ardında bu yüksek ruh, kabiliyet ve ortak ideallere dayanan mücadele azmi etkili olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” adlı kitabında millet kavramını şu şekilde tanımlamıştır: “Zengin anılar kalıtına sahip bulunan, birlikte yaşamak konusunda ortak arzu ve uygun görmede samimi olan, sahip olunan mirasın korunmasına devam hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen topluluktur”. Bu tanımlamadan hareketle, milletin ortaya çıkışında; soy birliği, dil birliği ve inanç gibi objektif faktörlerin yanında kültür ve ideal birliği gibi sübjektif unsurlar da etkindir. Atatürk Türk milletinin oluşmasında etken olan doğal ve tarihsel olguları ise şöyle sıralamıştır: a. Siyasal varlıkta birlik, b. Dil birliği,

c. Yurt birliği, d. Köken birliği, e. Tarihsel ve ahlaksal yakınlık (Âfetinan 1998: 21-24). Bu unsurlar dikkate alındığında, Mustafa Kemal Atatürk'ün burada millet kavramını oluşturan unsurları değerlendirirken kültürel ve duygusal bir milletçiliği tek bir ögeye indirgememiş ve bu olguları esas aldığı düşünülmelidir.

Bu çabalarla hedeflenen, farklı etnik ve kültürel kökenlerden gelen insanları tek bir ulus çatısı altında toplayarak birlik ve beraberliği sağlamak.

3. Hakkı Baha Pars'ın Söylemlerine Derinlemesine Bakış

3.1. Demokrasi ve Vatandaşlık Anlayışı: Rüşt ve Hürriyet

Hakkı Baha Pars'ın demokrasiye bakışı, sadece siyasi bir yönetim biçimi olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve bireysel olgunluğun bir göstergesi olarak geniş bir perspektife sahiptir. Bu konuyu “Biyoloji ve Psikoloji Nokta-i Nazarından Demokrasi” başlıklı konferansında ayrıntılı olarak işler. Pars'a göre, “Hayatıyat dediğimiz biyoloji ve ruhiyat dediğimiz psikoloji birer ilimdir... Halkçılık ve hakimiyet-i milliye dediğimiz Demokrasi ise bir müessese-i siyasiye ve içtimaiyenin adıdır” (Pars 1931a: 10-18). Bu iki alan arasındaki ilişkiyi, “Kavanin-i tabiiyeye istinat etmiyen hiçbir müessese beka bulamaz” prensibiyle açıklar. Bu prensip, demokrasi gibi toplumsal ve siyasi bir yapının, ancak doğal kanunlara, yani biyolojik ve psikolojik gerçeklere dayanarak kalıcı olabileceğini vurgular. Pars, hayatın “kendiliğinden husule gelen bir tereddüt ve titesi” olduğunu, bu durumun hem bireyler hem de toplumlar için geçerli olduğunu belirtir. Tıpkı bir bireyin büyüme, olgunlaşma ve gerileme döngüsü gibi, toplumların da tekâmül, tevekkuf ve tereddü (gerileme) aşamalarından geçtiğini söyler. Pars'a göre, ilk çağlardaki toplumlarda hakim olan yönetim tarzı “demokrasi” değildir. Çünkü demokrasi, “kavim, zümre ve şahıslara hakim olan” Kast ve Class sistemlerinden kurtularak, bireye “ferdi şahsiyetini veren” hürriyet prensibinin bir sonucudur. Pars, bu geçişin binlerce yıllık bir mücadele sonucu gerçekleştiğini vurgular ve demokrasinin halen mükemmelleşme yolunda olduğunu belirtir. “Demokrasinin haizi kemal olması beşeriyetin ebedi bir ideali olarak kalacaktır” (Pars 1931a: 18) diyerek bu sürecin sürekliliğine işaret eder.

Hakkı Baha Pars, “Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor” başlıklı konferansında, demokrasinin sadece siyasi bir rejim değil, aynı zamanda belirli özelliklere sahip vatandaşlar gerektiren bir olgunluk çağı olduğunu savunur. Ona göre, tıpkı bir insan vücudunda merkezi ve çevresel sinir sistemleri ile kas ve iskelet sistemlerinin işbirliği içinde çalışması gibi, bir toplumda da “idare edenler” (hükümet) ve “idare edilenler” (millet) arasında bir iş bölümü vardır. Bu mekanizma, emir ve itaat şeklinde görünse de, aslında “bir iş bölümüdür ki umum bir intizam ile mukabil bir uysallık ile cereyanı gerek ferdin ve gerek cemiyetin hayat kumaşına dokur.” (Pars 1938b: 1-2).

Pars, çocuklarda ve ilkel toplumlarda olduğu gibi, “idare edenler”in “idare edilenler”in olgunlaşmasına kadar onlara rehberlik etmesi gerektiğini belirtir. Bu liderlerin olgunlaşan toplumun “rüşt çağına” gelmesiyle makamlarını bırakması veya yetkilerini devretmesi gerektiğini, aksi takdirde “haklı şikâyetlere, hatta isyanlara maruz kalacaklarını” ifade eder. Pars'a göre demokrasinin ilk şartı, “fertlerin ve cemiyetlerin rüştüdür” (Pars 1938b: 1). Rüşt, sadece biyolojik bir yaşa ulaşmak değil, aynı zamanda

“hakiki ideale bağlanma, ferdi menfaatle cemiyet menfaatinin vahdetine inanma” ve “içtimai sevkitabiilerin tekâmülü gibi cidden olgunluğa delalet eden vasıfların husulü ve tahakkukudur.” Bu, bireyde organik, ruhî ve zihnî bir dengeyi, toplumda ise fedakârlığı ve ortak heyecanları zorunlu kılar. Bu rûşt çağına ulaşan milletler, “füzuli visayetlerden” (gereksiz vesayetlerden) ve “tahakküm ve ceberuttan” kurtularak kendi kendilerini yönetme hakkını elde ederler.

Aynı zamanda, gençlerin bu değerlere sahip çıktığında, “başları yüksek, omuzları dik ve serbest” birer birey olacaklarını ve “vatanınızı ve birbirlerinizi seviniz. Müstakil yurdumuzun içinde hakkınız olan saadete kavuşmak elinizdedir. İstikbal sizin, şeref sizindir; çalışınız” şeklinde Atatürk’ün sözleriyle geleceğin onlara ait olduğunu vurgular.

Pars, insanlık tarihini bir evrim süreci olarak ele alarak, “Beşeriyetin çocukluk devri Mutlakiyette, gençlik devri Meşrutiyette, olgunluk devri ise Cumhuriyette geçer” (Pars 1931a: 10) tespitiyle Cumhuriyetin Türk milletinin ulaştığı en yüksek siyasi form olduğunu iddia eder. “İnsanların değişmeyen ayniyeti onun insanlığıdır... akıllılık, budalalık, işgüzarlık, beceriksizlik de insanın değişen evsafını teşkil eder” diyerek bireylerin farklı özelliklerine dikkat çeker. Ancak Pars’a göre demokrasi, sadece bu bireysel özelliklere dayanamaz.

“Terbiye ve veraset tarikile ayniyti nev’iyeye bazı muayyen ve müşterek evsaf sabitenin idhaline teşebbüsten evvel ve hey’eti içtimaiyeyi teşkil eden fertleri beşeriyetten insaniyete doğru yükseltmeğe çalışmaksızın icrayı hakimiyet etmesi için idare-i hükümeti bu bizatihi müteşettit fertlere tevdi etmek (demokrasi) yi değil (anarchi) yi tevlit eder.” (Pars 1938b: 1-2).

Bu cümle, bireysel olgunlaşma ve ortak bir “insanlık” bilinci olmadan demokrasi-nin kaos (anarşi) ile sonuçlanacağını anlatır.

Demokrasinin sağlam bir temele oturabilmesi için bireysel olgunluk düzeyi elzemdir. Pars’ın demokrasi anlayışı, Batı liberalizminin sınırsız özgürlük anlayışından farklıdır. Ona göre hürriyet, “orta bir ser azatlık, bir ‘independance’ değildir” (Pars 1931a: 10). Aksine, “inconditionné” (bilakayduşart) hür olduğunu zanneden, “hiçbir rabita ile kendisini merbut ve mukayyet görmiyen bir adam hür değil en bedbaht en zavallı bir esirdir: Arzularının, gittikçe arta ihtiyaçlarının, hissiyatının ve nihayet ihtirasatının esiri...” (Pars 1931a: 10-18). Gerçek hürriyet, mesuliyet kabul etmek ve başkalarının hürriyet, şeref, menfaat ve izzetine hürmet göstermektir. “Bugün müstakil olduğu söylenen medeni milletlerin de hiç birisi öyle zannedileceği gibi bilakayt ve şart serbest, hiçbir rabita ile gayri mukayyet addedilemez. Medeniyetin terakkisi nispetinde cemiyet içinde ferdin olduğu gibi beynelmileliyet içinde bir heyet-i içtimaiyenin de istiklali azalır” sözleri, medeniyetin gelişimiyle birlikte hem bireylerin hem de milletlerin sorumluluklarının arttığına işaret eder. “Demek oluyorki hürriyetini istihsal için cemiyetle beş bin sene mücadele eden ve nihayet onu eline alan fert yine onu cemiyete terk ediyor. Fakat iki farkla: 1. Kendi rızasıyla 2. Müteakabiliyet şartıyla” (Pars 1931a: 10-18) diyerek bu ilişkinin evrimini özetler. Bu, bireysel özgürlüğün toplumsal sorumluluklarla dengelenmesi gerektiği yönündeki Cumhuriyetçi anlayışı açıkça yansıtır.

3.2. Eğitim Anlayışı: İkna Değil, İman Yaratmak

Eğitim konusundaki yaklaşımı, Pars'ın “Tedris ve Terbiye” başlıklı konuşmasında net bir şekilde ortaya konulmuştur. Pars, eğitimi sadece bilgi aktarımı olarak değil, aynı zamanda bireylerde ahlaki ve idealist bir ruh oluşturma süreci olarak ele alır. Bu bağlamda, “Tedris, zihni terbiye, hissi hayat ile alakadardır” (Pars 1938a: 12-13) diyerek eğitimin sadece zihinsel değil, duygusal boyutunu da vurgular. Ona göre “Tedrisin vasıtası ikna yani kanaat istihali, terbiyenin vasıtası iman yaratmaktır.” Bu ayrım, bir öğretmen (müdürris) ile bir eğitimci (mürebbi) arasındaki temel farkı belirler. Öğretmen, mantık ve kelime silsileleriyle ikna etmeye çalışırken, eğitimci, fiilleri ve hareketleriyle örnek olarak öğrencide bir inanç (iman) yaratmaya çabalar. Pars, “Müdürris, ikna yerine imanı vasıta olarak almağa teşebbüs ederse gülünç olacağı gibi mürebbi de iman yerine ikna’kullanmağa kalkarsa bazen ahlaki ve ideal kıymetlerin iyiliğine, doğruluğuna dair bir fikir, bu kanaat istihsal etmekten başka bir şey yapamaz.” (Pars 1938b: 1-2) diyerek bu ayrımın önemini vurgular.

Pars, eğitimin önemini vurgularken, biyolojik ve psikolojik süreçlere atıfta bulunur. Ona göre “uzvi veya ruhi her hangi bir fiil ilk defa icrasından itibaren uzviyette o fiilin bilahare icrası için bir suhulet temin eden bir iz bırakır.” Bu “organik hafıza” (hafıza-i uzviye) kavramıyla, tekrarlanan davranışların ve eğitimin, bireyde ve sonraki nesillerde kalıcı bir etki bıraktığını savunur. Bir fiilin otomatikleşmesi, o davranışın bir sonraki nesle “istidat” (yetenek) olarak geçmesini sağlar ve bu istidadın kalıcı hale gelmesi için “laakal üç nesil aynı itiyadın husulünde yani mevcut olan istidadın ensaliyatienin seciyesine ve ensincesine irsi bir mahiyette girmesi için ısrar edilmek lazım geliyor.” (Pars 1938b: 1-2) der. Bu, terbiye ve eğitimin bir milleti şekillendirmedeki uzun vadeli ve kalıcı rolüne işaret eder.

Milli tarihin terbiyedeki önemini ele alan Pars, birey için hafızanın ne kadar önemliyse, bir millet için de tarihin aynı derecede hayati olduğunu vurgular. Ona göre tarih, sadece olayların kronolojik bir anlatımı değil, aynı zamanda bir milletin “uzvi hafızasını” oluşturan menkıbeler, aneler ve folklor gibi unsurlarla da bağlantılıdır. Bu nedenle tarih eğitiminin sadece bilgi vermekle kalmaması, aynı zamanda telkin edici bir nitelik taşıması gerektiğini savunur. Pars, “uzvi hafızamızda biriken kıymetler nasıl bizim seciyemizi teşkil ediyorsa bir milletin seciyesi de folklorunda görülür” der ve tarih eğitiminin temel amacının “seciyeyi araştırmak ve genç nesle o seciyeyi kıymetleri telkin etmek” olduğunu belirtir. Türk milletinin karakterine (seciye) atıfta bulunarak, esir aldığı kişiye kötü davranmaması veya yaralandığında bile savaşmaktan vazgeçmemesi gibi davranışların, bu tarihi ve kolektif hafızanın bir ürünü olduğunu söyler. Bu, tarih eğitiminin milli karakteri güçlendirmedeki rolünü vurgular.

Pars, ideal bir toplumun ancak böyle bir eğitim anlayışıyla inşa edilebileceğini savunur.

“Bu yoldaki mürebiblerin adedi çoğaldıkça ideal yolları ideal yolcuları ile dolacak, vatan dahilindeki her patika büyük ideal şehrahına çıkacak ve bir heyecan birliği ile bu yolda yürüyen yolcuların sevgilerle birbirine kaynaşan hayatları vatana ebedi bir bayram manzarası verecektir.” (Pars 1938b: 1-2).

Bu cümleler, eğitim yoluyla toplumsal birliğin ve ortak bir heyecanın yaratılacağı

idealist bir tablo çizer. Pars, milletlerin gücünün sadece askeri teçhizatla değil, aynı zamanda bu manevi birlikle ölçüldüğünü iddia eder. Balkan Harbi'ndeki yenilgiyi ve İstiklal Harbi'ndeki zaferi bu bağlamda karşılaştırır: “Balkan harbine takaddüm eden günlerde Türkiye ideal yolunda yürüyenlerle yürümeyenlerin izdihamlı bir cidal meydanı halinde idi. İstiklal harbine takaddüm eden günlerde ise Türk milleti mefkûre güneşinin hareket ve ziyası içinde kaynaşıyordu.” (Pars 1938b: 1-2). Bu analizi, bir ordunun teknik olarak donanımlı olmasının tek başına yeterli olmadığını, asıl gücün milli bir inançtan ve ortak bir idealden geldiğini vurgulamak için kullanır. Pars'a göre Balkan Harbi'ni yönetenler raporların verdiği kanaatle hareket ederken, İstiklal Harbi'ni yöneten Atatürk ve onun takipçileri zafer kazanacaklarına inanmışlardır. Bu nedenle, Pars, öğretmenlere seslenerek, “Bütün bu sözleri hulâsa etmiş olmak için şunu tekrar edeyim ki meslektaşlarım, bütün zorlukları bertaraf etmek, her hususta muvaffak ve muzaffer olmak için aklın kanması değil kalbinin anması lazımdır.” (Pars 1938b: 1-2) der ve son olarak, “Binaenaleyh sizin de en büyük vazifeniz kanaat islihsa etmek değil, iman yaratmaktır” diyerek eğitimcilerin misyonunu özetler.

3.3. Ekonomik Yaklaşım: Devletçilik ve Üretim

Hakkı Baha Pars'ın ekonomik alandaki görüşleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (bugünkü adıyla CHP) altı okundan biri olan “devletçilik” ilkesine odaklanır. İzmir'deki Halkevi'nde verdiği bir konferansta bu konuyu ele alan Pars, konuşmasına “Her birisi her Türk'ün kalbindeki bir hassasiyet merkezini işaret eden altı oktan birisine dair, yani devletçilik hakkında aklımın erdiği kadar söz söylemek üzere huzuru- nuza çıkmış bulunuyorum” (Pars 1935b: 1) diyerek başlar. Pars'a göre yaşamak, sürekli “istihlak etmek” (tüketmek) demektir ve tüketebilmek için de “istihsal” (üretim) yapmak gerekir. O, bu üretimin temel unsurlarını “tabiat, sermaye, sâ-y (çalışma), teknik ve basiret” olarak sıralar.

- Tabiat: Toprak, madenler, denizler gibi doğal kaynaklardır.
- Sermaye: Üretim için gerekli olan aletler, edevat ve malzemelerdir.
- Sâ-y: Zihni ve bedeni kuvvet harcayarak yapılan çalışmadır.
- Teknik: Üretimi başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için gerekli olan genel bilgilerdir.
- Basiret: Her türlü üretim teşebbüsünün sonucunu önceden hesaplayarak başarıyı garanti altına alan ihtiyatkârlık ve uzun görüşlülüktür.

Pars, bu beş unsurun, bir ürünün elde edilmesinde her birinin payı olduğunu belirtir. Eğer bu unsurların tamamı tek bir kişiye aitse, üretilen şeyin de o kişinin olacağını ancak bunun görünüşte doğru olduğunu, gerçekte ise toplum içinde yaşayan bir bireyin maddi ve manevi bütün değerlerini topluma borçlu olduğunu savunur. “Cemiyet haricinde tek başına yaşayabileceği farz olunan bir adamın hiçbir insani kıymeti olabileceği farz edilemez” diyerek, bireysel mülkiyetin dahi aslında toplumun bir parçası olduğunu vurgular. Bu nedenle, bir kişinin sahip olduğu herhangi bir şeyin belirsiz bir kısmının topluma ait olduğunu ve bu kısmın, toplumun ihtiyaçlarına göre vergilerle geri alınması gerektiğini söyler.

Çalışmanın faydalarını ele alırken, Pars “hizmet,” “ihtidam” ve “istihdam” kavramlarını açıklar. İlkel toplumlarda herkesin kendi işini kendi gördüğünü (ihtidam) belirtir. Günümüz modern dünyasında ise herkesin mümkün olduğunca başkalarını kendi menfaati için çalıştırdığını (istihdam) ancak gelecekteki mükemmel insanlık aleminde ise “hizmetin” esas olacağını, yani herkesin başkalarına faydalı olmaya çalışacağını ve insanların değerlerinin yaptıkları hizmetlerle ölçüleceğini ifade eder. Devlet memurlarının “fonksiyon” (function) kavramıyla anılmasının da bu görev anlayışından geldiğini söyler.

Pars, devletçilik rejiminin, bugünkü kusurlu insanlığı gelecekteki daha mükemmel insanlığa taşıyacak bir rejim olduğunu savunur. Ona göre, “Ferdî hürriyet ile cemiyetin hürriyetin iktisadi bir şekli olan şahsi mülkiyet ile içtimai mülkiyet arasındaki te-zad, bütün bir insaniyet tarihinin henüz halledilmemiş muaddil bir mes'alesidir” (Pars 1935c: 2). Liberal iktisat (Ferdîyetçi) mezhebinin “bırakın yapsınlar, bırakın geçsinler” düsturunu benimseyerek devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıktığını belirtir. Bu yaklaşımın, zamanla zengin ve fakir sınıflar arasındaki uçurumu artırdığını söyler. Sanayi devriminden sonra “sermaye”nin, iktisadi hegemonya kurduğunu, ancak bu durumun işçilerin sorunlarına çözüm getirmediğini ifade eder. Robert Owen, Sen Simon ve Sismondi gibi sosyalist düşünürlerin, bu adaletsizliğe karşı mücadele ettiğini ancak yeterli başarı elde edemediklerini anlatır.

Pars, devletçiliği hem liberalizme hem de sosyalizme karşı bir denge noktası olarak tanımlar. Liberalizmin bireysel mülkiyeti kutsallaştırıp devlet müdahalesini tamamen reddettiğini, sosyalizmin ise bireysel mülkiyeti toptan inkâr ettiğini belirtir. Devletçilik ise bu iki aşırı uç arasında bir “nokta-i itidal” (denge noktası) bulmayı hedefler. Devletçilik, bireysel mülkiyete saygı duymakla birlikte, “kuvvetlilere karşı zayıfları hi-maye etmek ve kuvvetli devletlere karşı kendisini müdafaa eylemek hususunda her türlü müdahaleye kendisini haklı görür.” Ona göre, demokratik bir rejimde devlet müdahalesi, gericilik olarak görülemez.

Birinci Dünya Savaşı'nın, siyaset ve ekonomide ahlaki düşüncelerin önemini ortaya çıkardığını ve “sây ile sermaye arasında... cereyan etmekte olan cidali daimide sây'in hakkını bir adım daha ileri götüren bir âmil olduğunu vurgular (Pars 1938b: 1-2). Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin, devletçiliği halkçılığın doğal bir gereği olarak benimsediğini ve birçok alanda başarılı uygulamalar yaptığını örneklerle açıklar:

- Yabancı sermayeye ait olan tütün inhisar şirketinin sözleşmesi feshedilerek yerine devlet tekeli getirilmiştir.
- Tarım emekçilerine yük olan aşar vergisi kaldırılmıştır.
- Anadolu'yu yabancı bir şirketin etkisi altına alan demiryolları devletleştirilmiştir.
- Alkol, şeker ve kibrit gibi bazı ürünlerin üretimi ve satışı devlet tekeline alınmıştır.
- Yüksek faiz oranlarıyla tefeciliği teşvik eden faizler kanunla sınırlandırılmıştır.
- Milli sanayiye teşvik eden kanunlar çıkarılarak devlet sanayiciliği kurulmuştur.

- Veraset vergisi getirilerek zenginliklerin birikimi kontrol altına alınmıştır.

Pars, tüm bu girişimlerin ortak amacının, kişisel çıkarların sınırsız ihtiraslarına bir dizgin vurmak olduğunu belirtir. Devletçiliğin, liberalizmin reddettiği, sosyalizmin ise yok etmeye çalıştığı bireysel mülkiyet ile toplumsal fayda arasında bir denge kurduğunu ifade eder. “Behimeden insan vücuda getiren (Hürriyet) dizginsiz kalınca bir gün (melek) olması mukadder olan o insanı tekrar behime, hatta bir canavar haline getirmişti” diyerek, sınırsız liberalizmin tehlikesine işaret eder. Devletçiliğin ise “yalnız canavarları veya canavar olmak istidadını gösterenleri bağladığını” ve iyi niyetli vatandaşların devletçilikten korkmasına gerek olmadığını söyler. Ayrıca, devlet tekellerinin bireyler için geçici zorluklar yaratabileceğini, ancak sonuç olarak toplumu güçlendirdiğini savunur.

Konuşmasının sonunda Pars, kooperatifçiliğin, devletçiliğin en ciddi yardımcısı olduğunu belirtir. Kooperatiflerin bireysel mülkiyete saygı duyarak “serveti umumiye-yi sosyalize etmek” hususunda devletçiliğe destek verdiğini vurgular. Son olarak, kendi nesillerinin fedakârlık ve feragat hayatı yaşadığını, bu fedakârlığın gelecek nesillerin mutluluğunu sağlamak için yapıldığını ifade eder. “Kalbimizi, evlâdı için feragat gösteren babaların kalbindeki temiz, tükenmez neşe ve saadetten nefsimizi mahrum etmiş oluruz” diyerek bu fedakârlığın manevi hazzını dile getirir ve “Bugün yaşayan en vazi, en mütevazı bir Türklük bile istikbalin şükranlarında bir hissesi vardır” diyerek konuşmasını sonlandırır.

Analitik Tartışma

Hakkı Baha Pars’ın demokrasi ve eğitimi “biyolojik bir rüş” meselesi olarak ele alması, dönemin Avrupa’sında yükselen sosyal Darwinizm ve Durkheimcı dayanışmacılık (solidarizm) etkilerini yansıtır. Pars, Ziya Gökalp’in “hars-medeniyet” ayrımını pratik bir vatandaşlık terbiyesine dönüştürürken, dönemin bir diğer önemli ismi olan Prens Sabahattin’in bireyci/liberal yaklaşımının tam karşısında konumlanır. Pars için “hürriyet”, liberal bir hak değil; devletin bekası için disipline edilmiş bir “vazife”dir. Bu noktada Pars’ın söylemi, Rousseau’nun “genel irade” kavramını, Türk milliyetçiliğinin organik toplum yapısıyla sentezleyen özgün bir “Cumhuriyetçi Korporatizm” örneği teşkil eder. Onun “iman yaratmak” olarak tanımladığı eğitim vizyonu, pozitivist bir rasyonalizmin ötesinde, toplumu seküler bir kutsallık etrafında birleştirme çabasıdır.

Pars’ın metinlerinde görülen “tarihi sınırlama” ve “organik hafıza” vurguları, bir yandan modern bir ulus yaratma başarısını sergilerken, diğer yandan Osmanlı mirasını tamamen patolojik bir süreç olarak kodlayarak toplumsal süreklilikte bir kopuşa neden olmuştur. Pars’ın “biyolojik demokrasi” vurgusu, halkı “henüz reşit olmamış bir çocuk” olarak konumlandırarak, bürokratik vesayetin entelektüel gerekçelendirmesini yapmaktadır. Bu söylem, Cumhuriyet’in ilan ettiği halkçılık ilkesi ile uygulamadaki seçkinci/pedagojik yaklaşım arasındaki gerilimi açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Pars, sadece bir fikir işçisi değil, aynı zamanda devletin toplumu yukarıdan aşağıya dönüştürme iradesinin dilsel mimarıdır.

4. Sonuç

Hakkı Baha Pars'ın Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları, Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor ve Devletçilik gibi temel eserleri ile konferansları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasındaki ideolojik dilin çok yönlü, tutarlı ve derinlikli yapısını bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Bu inceleme göstermiştir ki; Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle devletin asli unsuru olan Türklerde eşzamanlı olarak ortaya çıkan kimlik bunalımı, Cumhuriyet'in ilanı ve yeni bir ulus inşasıyla aşılmıştır. Bu yönüyle Millî Mücadele Hareketi, askeri ve siyasi bir zafer olmanın ötesinde, manevî cephelerinin ağır bastığı bir kültürel kimlik savaşındır.

Pars'ın ideolojik dilinde merkezi bir yer tutan demokrasi, eğitim ve devletçilik kavramları, Tanzimat'tan bu yana Türk aydınını meşgul eden kimlik kargaşasına son veren Atatürkçü düşünce sistemiyle tam bir uyum içerisinde. Pars'ın düşünceleri, sadece teorik yaklaşımlardan ibaret kalmamış; Cumhuriyet ideolojisinin toplumsal pratiklere ve yeni bir vatandaşlık bilincine nasıl dönüştürüldüğünün somut kanıtı olmuştur. Pars; Türk kimliğini yüce vasıflara sahip, medeni ve kahraman bir geçmişe dayanan bir kavram olarak inşa ederek, Batı'nın oryantalist bakış açısına karşı özgün ve milli bir özgüven zemini oluşturmuştur. Bu süreçte eğitim ve tarih, ideolojik projenin en hayati araçları olarak görülmüştür. Pars'a göre eğitim, sadece bilgi aktarımı değil; milli bir karakterin, imanın ve idealist bir ruhun yaratılması sürecidir. Bu, Tedris ve Terbiye eserinde de vurguladığı gibi, genç nesillerin, Cumhuriyet'in temel değerlerini benimsemiş, fedakâr ve bilinçli bireyler olarak yetiştirilmesinin ne kadar hayati olduğunu göstermiştir.

Bu yaklaşım, Mustafa Kemal Atatürk'ün; milleti, “zengin anılar kalıtına sahip bulunan, birlikte yaşamak konusunda ortak arzu ve uygun görmede samimi olan” bir topluluk olarak tanımlayan vizyonuyla, Pars'ın eğitimde “iman yaratma” ve tarihte “seciye bulma” hedefleriyle birebir örtüşmektedir. Buradan hareketle milletleşme süreci; soy ve dil birliği gibi objektif faktörlerin yanında, kültür ve ideal birliği gibi sübjektif unsurların da etkin olduğu, kültürel ve duygusal bir milliyetçilik tasavvurudur.

Demokrasiye dair Pars'ın sunduğu perspektif, Batı'daki klasik liberal yaklaşımdan farklı olarak, bireyin toplumsal sorumlulukla bütünleştiği bir “rüş” (olgunluk) çağına erişmiş bir toplumun yönetim şekli olarak tanımlanır. Bu anlayış, Pars'ın Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor adlı konferansında belirttiği gibi, bireyin kişisel çıkarlarının ötesine geçerek toplumsal faydayı gözetmesini gerektirir. Bu, Cumhuriyet'in birey ve toplum arasındaki ideal dengeyi kurma çabasının bir yansımasıdır. Hürriyet kavramı da, sınırsız bir özgürlükten ziyade, sorumluluk bilinciyle hareket etme ve diğer bireylerin haklarına saygı gösterme üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşımlar, Cumhuriyet'in sadece siyasi bir rejim değişikliği değil, aynı zamanda yeni bir toplumsal ahlak ve vatandaşlık bilinci oluşturma projesi olduğunu göstermektedir.

Ekonomik alandaki devletçilik ilkesini de Pars, Devletçilik adlı eserinde, liberalizmin ve sosyalizmin aşırı uçlarına karşı bir denge noktası olarak sunmuştur. Bu ilke, sadece ekonomik bir model değil, aynı zamanda milli menfaatleri ve toplumsal adaleti koruyan, dış ve iç kapitalizmin olumsuz etkilerine karşı toplumu güvence altına alan bir felsefe olarak işlenmiştir. Kooperatifçiliğin, devletçiliğin en ciddi yardımcısı

olduğunu belirtmesi, onun ekonomik yaklaşımının aynı zamanda halkçı ve dayanışmacı bir temele oturduğunu ortaya koymaktadır.

Hakkı Baha Pars, dönemin bir “organik aydını” olarak, Türk milletinin tarih boyunca güçlü devletler kurabilme kabiliyetinin ardındaki yüksek ruhu ve ortak ideallere dayanan mücadele azmini modern vatandaşlık tanımıyla birleştirmiştir. Onun söylemlerinde somutlaşan bu idealizm, milletin kendi milliyetinden tegafül etmesinin (anlamamazlıktan gelme) acı cezalarını gördüğü bir dönemden, kendi benliğine duyduğu saygıyı hissî, fikrî ve fiili olarak bütün davranış ve hareketleriyle gösterdiği bir döneme geçişi temsil eder.

Sonuç olarak; Atatürk’ün, toplumun millet olabilmesi için tüm şartların bir arada bulunmasının zorunlu olmadığını, kolektif bir iradenin (mefkûre) yeterliliğini vurgulayan vizyonu, Pars gibi aydınların eliyle toplumsal bir sözleşmeye dönüştürülmüştür. Pars’ın tüm bu söylemleri, Cumhuriyet ideolojisinin tutarlı, çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde halka nasıl aktarıldığını ve bu ideallerin yeni bir ulus inşa projesini nasıl yönlendirdiğini açıkça göstermektedir. Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti’nin ulus inşa projesinin; köken birliğinden ziyade siyasal varlıkta birlik, yurt birliği ve tarihsel-ahlaksal yakınlık temelleri üzerinde yükselen, çağdaş ve kapsayıcı bir kimlik inşası olduğunu ortaya koymaktadır. Hakkı Baha Pars’ın mirası, bu kimliğin pedagojik ve felsefi köşe taşlarını anlamak bakımından bugün de birincil derecede önemini korumaktadır.

Kaynakça

- AKMAN, O., (2011), *“Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri,”* Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, I, 1: 80-109.
- AKYOL, M., (2008), *Kemalist İdeoloji ve Milli Eğitim*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Atatürk, M. K., (1997), *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- BOLAT, M., (2017), *“Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Misyonu,”* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 61: 47-77.
- CHATTERJEE, P., (1986), *Nationalist Thought and the Colonial World: A Derivative Discourse?*, University of Minnesota Press.
- CIVCI, A., (2013), *“İzmir Halkevi Faaliyetleri ve Kültürel Dönüşüm,”* Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 2: 89-90.
- Çelebi, S., (2017), *“Türk Tarih Kurumunun Kuruluşu ve Amacı,”* Tarih ve Toplum, 12, 3: 82.
- DUMAN, H., (2015), *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ERCAN, G., (2010), *Türk Ulusçuluğu ve Cumhuriyet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERSANLI, Büşra, (1992), *İktidar ve Tarih: Türkiye'de 'Resmî Tarih' Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- HEPER, M., (2006), *Devlet ve Devletin Yeniden İnşası: Türkiye'de Siyaset*, Toplum ve Devlet, İstanbul: Metis Yayınları.
- HOBBSAWM, E., (1990), *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- İnan, A. Âfet, (1969), *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazuları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KADIOĞLU, A., (2008), *Vatandaşlığın Dört Hali*, İstanbul: Metis Yayınları.
- KARAHAN-PARS, H. B., (1943), *Hakkı Baha Pars'ın Biyografi ve Eserleri*, İzmir.
- KARAOŞMANOĞLU, Y. K., (1996), *Ankara*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARPAT, K., (1994), *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Afa Yayınları.
- KARTAL, S., (2019), *“Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim İdeolojisi ve 'Andımız' Metni,”* Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6, 12: 1-13.
- KAYA, E. E., (2015), *“Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde İrk ve İrkçilik (1923-1938),”* Akademik Hassasiyetler Dergisi, 2, 3: 11-30.
- Kemaloğlu, M., (2011), *Hakkı Baha Pars: Hayatı ve Eserleri (1879-1942)*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Maarif Vekâleti, (1931), Tarih IV, *Türkiye Cumhuriyeti*, İstanbul: Devlet Matbaası.

- MERT, N., (2004), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulus-Devlet*, İstanbul: İmge Kitabevi.
- MYLONAS, H., (2010), *The Politics of Nation-Building: Making of Modern Turkey*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ÖZER, S., (1984), *Anadolu Gazetesi Bibliyografyası* (Kronolojik ve Yazar Adlarına Göre) (1929-1940), E.Ü.E.F., T.D.E. Bölümü Bitirme Tezi, İzmir.
- PAMUK, Ş., (2006), *Türkiye’nin Tarihi ve Ekonomisi: Bir Karşılaştırmalı Yaklaşım*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- PARLA, T., (1992), *Türkiye’de Siyasal Düşünce: Atatürkçülük*, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- PARS, H. B., (1928), *Tedris ve Terbiye*, İstanbul: Maarif Matbaası.
- PARS, H. B., (1930), *Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- PARS, H. B., (1931a), “*Biyoloji ve Psikoloji Nokta-i Nazarından Demokrasi*”, Fikirler, III, 69: 10-18.
- PARS, H. B., (1931b), *Milli Tarihin Terbiyede Ehemmiyeti*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- PARS, H. B., (1932), *Biyoloji ve Psikoloji Nokta-i Nazarından Demokrasi*, Ankara: Maarif Matbaası.
- PARS, H. B., (1933), *Devletçilik*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- PARS, H. B., (1934), *Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- PARS, H. B., (1935a), “*Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları*”, Anadolu, 6152-6158.
- PARS, H. B., (1935b), “*Niçin Devletçiyiz*,” Anadolu, 6112: 1.
- PARS, H. B., (1937a), “*Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları*”, Uludağ, X: 3-5.
- PARS, H. B., (1937b), “*Devletçilik (Etadisme)*,” Fikirler, VII, 155: 8-10.
- PARS, H. B., (1937c), “*Devletçilik*”, Fikirler, VII, 156: 9-11.
- PARS, H. B., (1937d), “*Milli Tarihin Terbiyede Ehemmiyeti*”, Fikirler, VII, 158: 3-5.
- PARS, H. B., (1938a), “*Tedris ve Terbiye*”, Fikirler, VIII, 177: 12-13.
- PARS, H. B., (1938b), “*Demokrasi Nasıl Vatandaşlar İstiyor*”, Fikirler, VIII, 178: 1-2.
- PARS, H. B., (1941), *Genç Şiirleri ve Gençlik Şiirleri*, İzmir: Cumhuriyet Basımevi.
- POLAT, N., (2007), *Modern Türkiye’de Ulus-Devlet ve Kimlik*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- TEKELİ, İ. ve İlkin, S., (1993), *Türkiye’de Modernleşme ve Eğitim*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- TURAN, Ş., (2006), “*Dr. Reşit Galip'in Atatürk'e Yakınmaları,*” Tarih Araştırmaları Dergisi, 25, 39: 1-28.
- TÜRKDOĞAN, B., (2021), “*Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet,*” Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 3: 683-690.
- TÜRKDOĞAN, O., (2003), *Türk Milletinin Sosyal ve Kültürel Kimliği*, İstanbul: Der-gah Yayınları.
- YILMAZ, H., (2005), *Modern Türkiye'nin Düşünce ve Siyaset Tarihi*, Ankara: Vadi Yayınları.
- YILDIRIM, S., (2018), “*Cumhuriyet Döneminde Bir Çatı Kavram Olarak Ulus İdeolojisi ve Bileşenleri,*” Kent Akademisi, 11, 33: 317-331.

Extended Abstract

This article presents a comprehensive examination of the formation of ideological language and the nation-building project during the early years of the Turkish Republic, focusing on the discourses of Hakkı Baha Pars, a prominent intellectual of that era. Pars's works, such as "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları," illustrate his role in the intellectual construction of the Republic's core values. The article analyzes the foundational principles of the Republic's ideology-Atatürk's nationalism, statism, populism, reformism, and secularism-and explores how these principles were disseminated to society and how a new national identity was forged through tools like education, language, and historical narratives. This study reveals the central role played by intellectuals in the social transformation and comprehensively demonstrates, from a linguistic perspective, how ideological discourses guided the project of creating a new citizenry and society. Hakkı Baha Pars's fundamental works and lectures, such as "The Psychology of Races: The Main Outlines of the Turkish Type," "What Kind of Citizens Does Democracy Want," and "Statism," reveal the multifaceted, consistent, and profound structure of the ideological language in the founding stages of the Republic of Turkey from a holistic perspective. This study has shown that the identity crisis that emerged simultaneously among the Turks, the primary element of the state, with the collapse of the Ottoman Empire, was overcome with the proclamation of the Republic and the construction of a new nation. In this respect, the National Struggle Movement is more than just a military and political victory; it is a cultural identity war in which the spiritual aspects outweigh the physical ones. The concepts of democracy, education, and statism, which hold a central place in Pars's ideological language, are in complete harmony with the Atatürkist thought system that ended the identity confusion that had preoccupied Turkish intellectuals since the Tanzimat era. Pars's ideas did not remain merely theoretical approaches; they became concrete evidence of how the ideology of the Republic was transformed into social practices and a new sense of citizenship. Pars; By constructing Turkish identity as a concept possessing noble qualities and based on a civilized and heroic past, it created a unique and national foundation of self-confidence against the West's orientalist perspective. In this process, education and history were seen as the most vital tools of the ideological project. According to Pars, education is not merely the transfer of knowledge; it is the process of creating a national character, faith, and an idealistic spirit. This, as he emphasized in his work "Education and Training," demonstrates how vital it is to raise young generations as self-sacrificing and conscious individuals who have embraced the fundamental values of the Republic. This approach perfectly aligns with Mustafa Kemal Atatürk's vision, which defines the nation as a community "possessing a rich heritage of memories and sincere in its common desire and suitability to live together," and with Pars's goals of "creating faith" in education and "finding character" in history. From this point, the nation-building process; It is a conception of cultural and emotional nationalism in which objective factors such as ancestry and linguistic unity, as well as subjective elements such as cultural and ideal unity, are effective. Pars's perspective on democracy, unlike the classical liberal approach in the West, defines it as a form of government for a society that has reached a "maturity" where the individual is integrated with social responsibility. This understanding, as Pars stated in his lecture "What Kind of Citizens Does Democracy Want?," requires the individual to prioritize social benefit above per-

sonal interests. This is a reflection of the Republic's effort to establish the ideal balance between the individual and society. The concept of freedom is also based not on unlimited liberty, but on acting with a sense of responsibility and respecting the rights of other individuals. These approaches show that the Republic was not only a political regime change, but also a project to create a new social morality and civic consciousness.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.